

A kistérségi könyvtári ellátás fejlesztése a Deák Ferenc Megyei Könyvtárban

A TextLib integrált könyvtári rendszer alkalmazása a szolgáltatásban

A megyei könyvtár szerepe a kistérségi könyvtári ellátásban

Zala megye önkormányzati könyvtárhálózatában a központ szerepét betöltő Deák Ferenc Megyei Könyvtár megalakulásától kezdve szervezi és koordinálja Zala megye könyvtári ellátását. A megye aprófalvas településszerkezetű, így mindig nagy feladatot jelentett megszervezni, hogy a községekben élők is hozzájussanak a könyvtári szolgáltatásokhoz. A rendszerváltozás után volt egy hosszú időszak, amikor a községek ellátásában a megyei könyvtár közvetlenül nem vett részt, hanem koordinálta a községi ellátást biztosító ellátórendszerek működtetését, amelyet Zalában a városi könyvtárak vállaltak magukra, és szakmai módszertani segítséget nyújtott a megye könyvtárai számára. 2007-től azonban változás következett be, az intézmény ismét felvállalta számos kistérségen az ellátókönyvtári feladatokat a zalai Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszerben.

A KSZR a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által 2004-ben kidolgozott komplex program, ennek célja, hogy a kistérségen élők közvetve vagy közvetlenül hozzáférjenek – igényüknek megfelelően – a hatékony és minőségi könyvtári szolgáltatásokhoz. Miután ismertté vált ez a koncepció számunkra, a megyei könyvtárban kidolgoztunk egy tervezetet arról, hogyan lehetne korszerűbbé tenni a Zala megyei községi könyvtári ellátást.

A tervezet elkészítésével egyidőben – 2005 elején – a Halis István Városi Könyvtárban már elindult a KSZR kialakítása, a megye többi részén pedig 2006-ban vette kezdetét a szervező munka, a megyei könyvtár szakmai irányításával. Felkerestük a kistérségi társulásokat, önkormányzatokat, felhívtuk a figyelmet az új szolgáltatási forma előnyeire, segítséget nyújtottunk abban, hogy milyen lépéseket kell tenni a szolgáltatás kialakítása érdekében. Ez nem volt egyszerű feladat, egyrészt azért, mert a községi könyvtárak többsége a nyilvános könyvtárak jegyzékén szerepelt, másrészt az önkormányzatok meggyőzése sem volt egyszerű feladat. 2007-től a keszthelyi, a lenti, a nagykanizsai, a zalaegerszegi városi könyvtárakkal és a megyei könyvtárral összesen 160 község kötött ellátási szerződést, így a községi ellátásban meghatározóvá vált a mozgókönyvtári szolgáltatás Zalában. A következő években tovább növekedett a csatlakozó települések száma, valamennyien szolgáltató hely működtetését vállalták. A megye összes többcélú kistérségi társulása felvette feladatai közé a mozgókönyvtári ellátást, így 2010 végén a hét ellátó-

könyvtár (Hévíz, Keszthely, Lenti, Letenye, Nagykanizsa, Zalaegerszeg városi könyvtára és a megyei könyvtár) már 229 települést látott el.

A Deák Ferenc Megyei Könyvtár 2007-ben 22 községi szolgáltatóhely számára biztosította az ellátást, 2008-tól már három kistérség (pacsai, zalaegerszegi, zalaszentgróti) területén 30 települést látott el, 2011-től pedig 30 község (Alibánfa, Alsónemesapáti, Bagod, Csöde, Gyűrűs, Kemendollár, Kisbucsa, Nemesapáti, Nemeshetés, Pethőhenye, Pókaszpetk, Pusztaszentlászló, Vöckönd, Zalaistvánd, Zalaszentiván, Zalaszentlőrinc, Búcsúszentlászló, Nemessándorháza, Nemesszent-andrás, Nemesrádó, Pölöske, Szentpéterúr, Zalaigrice, Zalaszentmihály, Almásháza, Batyk, Dötk, Pakod, Zalabér, Zalavég) mellett egy kisváros (Pacsa) könyvtárának ellátását is vállalta.

Az intézményünk által nyújtott mozgókönyvtári ellátás alapja a dokumentum- és információszolgáltatás; emellett különböző közösségi szolgáltatásokat nyújtunk (rendezvények, programok, kiállítások szervezése), használatképzést (a könyvtárhasználat, számítógép- és internethasználat megtanítása), szakmai továbbképzéseket (tanfolyamok, szakmai napok), módszertani gondozást (állományrendezés, selejtezés, állomány-ellenőrzés) végzünk.

Könyvtárunk a mozgókönyvtári normatív támogatásból a többcélú társulások döntése alapján fordít összegeket dokumentumbeszerzésre. A megvásárolt új könyveket, DVD-eket, CD-eket beletároljuk, feldolgozzuk és kiszállítjuk a településekre. Az új szerzemények egységes nyilvántartásba kerültek a könyvtárunk által használt TextLib integrált rendszerben. A beletárolt és feldolgozott dokumentumok a szolgáltatás elindításától kezdve visszakereshetők.

A mozgókönyvtári szolgáltatás elindításakor célul tűztük ki a kistérségi szolgáltatás honlapjának elkészítését, valamint egy olyan intézményi adatbázis létrehozását, amely egységes rendszerben, de elkülönülten tartja nyilván a megyei könyvtár és a mozgókönyvtári szolgáltatóhelyek állományát, olvasóit és kölcsönzési adatait. Az volt a célunk, hogy a kistelepüléseken élők számára is elérhetővé és visszakereshetővé tegyük a könyvtárakban őrzött dokumentumokat, szolgáltatásokat, a könyvtárak által közvetített információkat, tekintve hogy az 1997. évi CXL. törvényben is rögzített könyvtárhasználati jog mindenkit megillet.

Nagy örömünkre szolgál, hogy ma már mindkettő rendelkezésre áll: az intézmény honlapján külön aloldala van a mozgókönyvtári ellátásnak, amely széles körű tájékoztatást nyújt az intézményhez csatlakozott településekről, valamint arról a munkáról, amelyet a települések számára szolgáltatunk (<http://mozgokonyvtar.dfmk.hu/>); és megvalósult a TextLib integrált könyvtári rendszerben – a kistérségi szerver üzembe állításával – a közös bibliográfiai adatbázis is.

A TextLib integrált könyvtári rendszer használata a megyei könyvtárban

A TextLib – fejlesztője az InfoKer Számítástechnika-alkalmazási Szövetkezet – különböző könyvtári munkafolyamatokat támogató információs rendszer, amelynek központi eleme – hasonlóan a többi integrált rendszerhez – a bibliográfiai tételek adatbázisa, amelyen keresztül valamennyi részrendszer kapcsolatban áll egymással. A program fő részeihez (TextLib A–D) különböző kiegészítő modulok kapcsolódnak.

A programot több mint 150 könyvtár használja Magyarországon, köztük három megyei könyvtár (Székesfehérvár, Tatabánya, Zalaegerszeg) is. Zalában a Deák Ferenc Megyei Könyvtár mellett a városi könyvtárak többsége (a keszthelyi Fejér György Városi Könyvtár, a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtár, Városi Könyvtár Lenti, a zalaegerszegi József Attila Városi Könyvtár, a letenyei Fáklya Művelődési Ház és Könyvtár, a zalaszentgróti Városi Művelődési Központ, Könyvtár és Alapfokú Művészeti Iskola), két szakkönyvtár, a Zala Megyei Kórház Egészségügyi Szakkönyvtára és a Dr. Kovács Lajos Pedagógiai Szakkönyvtár is használja.

A Deák Ferenc Megyei Könyvtár 1992 óta alkalmazza a TextLib integrált rendszert. A kezdeti időszakban a feldolgozást és a katalógusfunkciókat, 1997-től az olvasószolgálati modult is használtuk, előbb az olvasók nyilvántartására, majd 1999-től kölcsönzésre is. Az online katalógusunk szintén ettől az évtől érhető el, az olvasói állapot modul pedig 2006 végétől működik a honlapunkon.

2004-ben felmerült ugyan annak a lehetősége, hogy más korszerű, MOKKA-kompatibilis rendszerre térjen át az intézményünk, de az e célból kiírt NKA pályázatunk nem részesült támogatásban. A következő években pedig nem volt forrás nagyobb szoftverfejlesztésre.

Ugyanakkor az InfoKer Számítástechnika-alkalmazási Szövetkezet újabb bővítéseket valósított meg a TextLib-rendszerben. A DOS-os verzió mellett elkészült a LINUX és WINDOWS operációs rendszerhez illeszkedő program is, amelyek fontos jellemzője, hogy a szerverek és a munkaállomások akkor is képesek együttműködni, ha a komponensek eltérő operációs rendszerű gépen futnak. Megvalósult a MOKKA-ban történő keresés lehetősége, a kiválasztott rekordok átvétele és a saját rekordok közös adatbázisba küldése is. A külső forrásból keresés után történő adatátvitel nemcsak a MOKKA-ból, hanem bármilyen Z39.50 szabvány szerinti adatforgalomra képes adatbázisból és valamennyi TextLib adatbázisból is lehetségessé vált.

Más könyvtárak ellátására az InfoKer a *letéti rendszert*, a fiókkönyvtárak ellátására *fiók rendszert* fejlesztette ki. 2007-ben a mozgókönyvtári szolgáltatás elindításakor a megyei könyvtár a TextLib letéti rendszert vásárolta meg, amelynek segítségével az elmúlt négy évben nyilvántarthatók voltak a szolgáltatóhelyek számára letétként átadott dokumentumok, az online katalógusban is visszakereshetővé váltak.

Ezt azonban csak átmeneti megoldásnak tekintettük, mert olyan program fejlesztését kértük az InfoKer-től, amely *egy adatbázisban* kezeli a központi könyvtár és a szolgáltatóhelyek állományát, valamint a szolgáltatóhelyeken is telepíthető, és a központi könyvtár szerveréhez kapcsolódva úgy tudja használni a falusi könyvtárak, mintha rendelkeznének saját elektronikus katalógussal és elektronikus kölcsönzéssel. Ezt követően el is kezdődött a program kidolgozása, amely 2010-re készült el, és a TIOP-os pályázat keretében tudtuk üzembe állítani.

A TIOP-pályázat jelentősége a TextLib rendszer fejlesztésében

A könyvtárügy stratégiája (2008–2013) céljai között szerepel, hogy a könyvtár a lakóhelytől, településtípustól, könyvtári épülettől és a nyitvatartási időtől füg-

getlenül biztosítson hozzáférést az információkhoz és adatokhoz, valamint a könyvtári szolgáltatásokhoz. Ennek megvalósulásához járulnak hozzá az európai uniós pályázatok, a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség által meghirdetett TIOP- és TÁMOP-programok segítségével.

Az Új Magyarország Fejlesztési Terv Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program Könyvtári szolgáltatások összehangolt infrastruktúra-fejlesztése – „Tudásdepó-Expressz” pályázati program keretében a Deák Ferenc Megyei Könyvtár és további hat konzorciumi partnere (a keszthelyi, a lenti, a letenyei, a nagykanizsai, a zalaegerszegi városi könyvtárak és a megyei kórház könyvtára) 2009. október 1. és 2010. december 31. között valósította meg a *Könyvtári szolgáltatások összehangolt infrastruktúra fejlesztése, Zalai Tudástár létrehozása TIOP-1-2-3-08/1* projektjét.

E pályázati konstrukció célja az infrastrukturális fejlesztés volt, a számítástechnikai géppark bővítése, épületkorszerűsítés, nagy teljesítményű szerverek, az integrált rendszer korszerűsítése, önkiszolgáló kölcsönzés bevezetése, amely megteremtette a technikai hátteret, de fontos eleme volt a megyei, térségi, kistérségi szolgáltatások összehangolása, és a Zalai Tudástár adatbázis-kezelő rendszer kialakítása is. Tehát az informatikai fejlesztés nemcsak a kedvezményezett könyvtárak számára nyújtott előrelépést, hanem a mozgókönyvtári szolgáltatás keretében ellátott szolgáltatóhelyek használói számára is.

2008-ban, a pályázat benyújtása előtt fontos döntést kellett hozni: egy új, korszerű integrált rendszer bevezetését válasszuk, vagy a meglévő TextLib fejlesztését. Végül az utóbbi mellett döntöttünk. A döntésben a költségek mellett nagy szerepet játszott az is, hogy valamennyi konzorciumi partner a TextLib integrált rendszert használja, így könnyebben megvalósítható a megyei közös katalógus terve.

Miután a pályázatunk sikeres volt, a megvalósítási szakaszban többször konzultáltunk az InfoKerrel; különösen emlékezetes a 2009. október 26-án Tatabányán tartott találkozó, amelyen a helyiek mellett részt vettek a konzorciumi partnereink is, és elmondták a fejlesztéssel kapcsolatos kívánalmaikat.

A projektben résztvevő könyvtárak közül a Deák Ferenc Megyei Könyvtár mellett a keszthelyi Fejér György Városi Könyvtár, a Városi Könyvtár Lenti, a letenyei Fáklya Művelődési Ház és Könyvtár, a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtár, a zalaegerszegi József Attila Városi Könyvtár is végez ellátókönyvtári feladatokat, így a TextLib fejlesztése során a mozgókönyvtári ellátás korszerűsítését szolgáló *kistérségi szerver és kliens programok* is beszerzésre kerültek.

A pályázati forrásból megújult a megyei könyvtár 50 felhasználós integrált rendszere és több kiegészítő programmal is bővült: beszerzésre került egy TextLib Linux-szerver, webszerver, TextLib Windows-szerver, kistérségi kiszolgáló modul, akadálymentes webelérés, olvasói e-mail modul, olvasói SMS-modul, önkiszolgáló kölcsönzés, RFID alapú azonosítás, könyvkérés a weben, újdonságok a weben, TextLib közös kereső, webes előjegyzés és hosszabbítás, rendszeres rekordküldés a MOKKA-ba, Z39.50 szerver, autolink.

A felsorolt modulok közül itt a kistérségi rendszert emelném ki, amely összekapcsolja a megyei könyvtár adatbázisát 31 települési könyvtárral; lehetőséget kínál arra, hogy az ellátó könyvtár és a hozzá tartozó kistérségek, illetve községi szolgáltatóhelyek közös katalógust építsenek. A szolgáltatóhelyi könyvtárak interneten csatlakozhatnak az ellátó könyvtár szerveréhez, a rendszerbe lépéskor közös

adatbázisban dolgoznak. A belépés helyétől függően és a belépő személyére szabott jogokkal tevékenykedhetnek, a számukra engedélyezett adatokat láthatják és kezelhetik.

A kistérségi rendszerben az olvasók, a példányok és a velük végzett könyvtárosi műveletek abban a könyvtárban honosak, ahová az olvasók beiratkoztak, ahol a dokumentumot beszerezték, illetve ahol a művelet zajlik. Ilyen módon a könyvtáraknak, illetve szolgáltatóhelyeknek saját olvasói vannak, saját dokumentumállományaik, a saját műveletek között saját kölcsönzések, előjegyzések stb. Saját leltár és saját statisztika is készíthető.

A rendszeren belüli könyvtárak, illetve szolgáltató helyek ugyanakkor nem különülnek el mindenben, hiszen azok együtt *egyetlen adatbázist* alkotnak. A dokumentumok egyenként és csoportokban mozoghatnak az intézmények között, így működik a mozgókönyvtári rendszer, amelyet a térségi bázisként szolgáló megyei vagy városi könyvtár működtet. Amikor pedig bármit keresünk a közös adatbázisban, akkor a rendszer tetszőleges intézményeit kizárhatjuk vagy bevonhatjuk a feldolgozásba.

A megyei könyvtár mellett a zalaegerszegi, a keszthelyi, a lenti városi könyvtárak is tervezik a program üzembe állítását.

A TextLib kistérségi szerver program bevezetésének tapasztalatai

2010 novemberében állítottuk üzembe az új szervereket és kiegészítő modulokat, így gyökeresen átalakult a korábban megszokott TextLib felületet. Az átállás nem is volt zökkenőmentes, különösen a kistérségi kiszolgáló modul beillesztése okozott problémákat. Egyrészt a konvertálásból adódtak gondok; másrészt nem volt könnyű megszokni a kezelését sem. A dolgunkat nehezítette, hogy nem állt rendelkezésünkre semmilyen kezelési útmutató. Napi kapcsolatban voltunk a fejlesztőkkel, hogy a használat során felmerülő problémákat orvosoljuk. Az eltelt pár hónap végül igazolta, hogy a rendszer jól működik, átlátható, bár további apró módosításokra még szükség lesz.

A kistérségi modul bevezetésével megvalósult az a tervünk, hogy egy közös adatbázisban tudjuk nyilvántartani a megyei könyvtár és valamennyi kapcsolódó szolgáltatóhely helyi állományát; egy rendszeren belül folyik a szerzeményezés, a formai és tárgyi feltárás, valamint a dokumentumpéldányok honosítása; másrészt lehetővé vált, hogy internetkapcsolattal a szolgáltatóhelyek számára elérhető a megyei könyvtár TextLib szervere. Így, amennyiben a települések megvásárolják a TextLib munkaállomás (kliens) programot, valamint rendelkezésükre áll a széles sávú internetkapcsolat, a szolgáltatóhelyek is használni tudják mindazokat a modulokat, amelyeket a központi könyvtár is alkalmaz: állomány-nyilvántartás, olvasószolgálati feladatok.

Lényegében tehát a központi (megyei könyvtári) szerveren futtatott TextLib programmal és a hozzá tartozó közös adatbázissal meg tudjuk oldani az ellátásunkba tartozó valamennyi tagkönyvtár kezelését. Ugyanakkor az egyes szolgáltatóhelyek állománya és olvasói elkülönülnek a központi könyvtárétól. A szolgáltatóhelyen térítésmentesen beiratkozott és elektronikusan nyilvántartott olvasó nem lesz automatikusan tagja a megyei könyvtárnak, vagy a többi szolgáltatóhely könyvtárának, nem használhatja azok szolgáltatásait.

A mozgókönyvtári állomány a szolgáltatás elindítása óta (2007-től) bekerült a TextLib adatbázisba. Ezt az azonosító szám elé tett két betűjellel tettük nyilvánvalóvá, aszerint hogy melyik kistérségi forrásból szereztük be a dokumentumot.

A kistérségi modul bevezetésével megvalósítottuk a megyei könyvtári, a zalaegerszegi, a pacsai és a zalaszentgróti kistérségi állományok elkülönítését; ez azt jelenti, hogy a mozgókönyvtári dokumentumokat egy adott kistérség leltárkönyvébe leltározzuk be, és áthelyezéssel (átadás, átvétel) adjuk át a községeknek. A feldolgozás során könyvtárváltással ki kell választanunk az adott kistérséget, és ott tudjuk rögzíteni a számlákat. A leltározást követően lehet az új könyvtári egységeket áthelyezni a szolgáltatóhelyekre.

Némely községünkben a mozgókönyvtári állományok mellett saját, többnyire már korábban leltárba vett állományok (községi, iskolai, volt ellátórendszeri) is találhatóak. Ezért tűztük ki célul, hogy a következő években a települési könyvtárak állományát is rögzítsük a rendszerben. 2011-ben Pethőhenye, Bagod, Búcsúszentlászló, Nemesapáti, Zalaszentmihály, Kisbucsa, Zalabér települések állományát vettük sorra. A konverziót elsősorban honosítással végezzük, amelyhez a *TÁMOP-3.2.4/08/1 „Tudásdepó-Expressz” – A könyvtári hálózat nem formális és informális képzési szerepének erősítése az élethosszig tartó tanulás érdekében* pályázat nyújt támogatást. Közülük az említett első öt település állományának rögzítése már megtörtént, a többi folyamatban van, és 2011. év végéig befejeződik. Amelyik településen a teljes állomány bekerült a TextLib-be, bevezetésre kerülhet az elektronikus kölcsönzés is.

Mivel nem áll rendelkezésre használói kézikönyv, megemlítek még néhány információt a használatban.

A központi könyvtárban az azonosító és jelszó beírása után a felhasználó könyvtáros a megyei könyvtár rendszerébe lép be és végez feladatokat. Ugyanakkor lehetséges van arra, hogy az egyes kistérségek, illetve községi könyvtárak felületére térjen át. Könyvtárváltásra a felső menü *Egyéb* pontját választva nyílik lehetőség, ahol kiválaszthatjuk az adott kistérséget, azon belül a könyvtárat (szolgáltatóhelyet). A könyvtárváltást követően tudunk feladatot végezni, pl. dokumentumok bibliográfiai adatait rögzíteni vagy keresni, más helyre (könyvtárba) áthelyezni, vagy kölcsönözni. A községekben lévő kistérségi kliens programba belépve ugyanakkor csak az adott könyvtár állományát és olvasóit lehet kezelni.

A központi könyvtárban az új beszerzések leltározása, illetve feldolgozása a rendszerben úgy történik, hogy a feldolgozó munkatárs a *Bevitel* pontban rögzíti a dokumentumokat, majd a mozgókönyvtári ellátásban dolgozó kolléga az *Állomány/Áthelyezés/Átadás* kiválasztásával adja át a települések számára.

Dokumentumok keresésekor a rendszer információt nyújt arról, hogy az adott tételből mely példányok (megyei könyvtári, mozgókönyvtári, községi saját) találhatóak meg az adatbázisban, külön jelezve, hogy helyben, vagy máshol van a keresett mű.

A települések saját állományának feldolgozása előtt könyvtárváltással mindenképpen ki kell választani az adott települést, és csak azt követően kerülhet sor a rögzítésre. A felvitt dokumentumok azonosítóját és leltári számát úgy képezzük, hogy kiderüljön, mely település állományába tartozik az adott mű. Valamennyi könyvtári egységet vonalkódozzuk, és ez alapján újraleltározzuk. A nyolc karakteres vonalkód két betűből és hat számból áll. A betűk utalnak az adott község nevé-

re. Az olvasók azonosításánál is ugyanezt a betűjelet használjuk: hat szám végére kerül a két betű.

A munkaállomás programot a településeken azonosító és jelszó beírásával lehet elindítani, és máris használható internetkapcsolaton keresztül a központi könyvtár TextLib rendszere.

Mivel a teljes TextLib adatbázis visszakereshető a Deák Ferenc Megyei Könyvtár online katalógusában is, így az ellátott települések állományában itt is lehet keresni, megadva a keresés hatókörét (<http://www.dfmk.hu/dfmk/online-katalogus>). Amennyiben elindul a településeken a kölcsönzés, a megyei könyvtár honlapján az „olvasói állapotukat” (kölcsönzések, lejárat határidők, előjegyzések) is vissza tudják keresni a községi szolgáltatóhelyeken beiratkozott könyvtárhasználók is.

Hamarosan a közös TIOP-pályázatban részt vett városi könyvtárak is használni fogják a kistérségi modult, így a *Zalai Tudástár* adatbázis-kezelő rendszerben, amely szintén az intézményünk honlapján (<http://tudastar.dfmk.hu/tudastar>) elérhető; egy felületen kereshetővé válik a megyei dokumentumállomány jó része, így a kistelepülések saját és mozgókönyvtári állománya is.

Összegzés

A Deák Ferenc Megyei Könyvtár a TIOP-1.2.3 pályázati konstrukció támogatásával korszerűsíteni tudta a TextLib integrált könyvtári rendszerét. A TextLib kistérségi modul olyan program, amellyel a központi könyvtáron keresztül az alsóbb szintű könyvtárak (mozgókönyvtári szolgáltatóhelyek) is bekapcsolódnak a könyvtári rendszerbe. Az intézmény az országban elsők között alkalmazza a TextLibnek ezt a modulját, és a tapasztalatokat szívesen megosztja más könyvtárakkal. Azonban még rengeteg munkaórát követel, míg az intézmény megbízott munkatársai elvégzik mind a 31 település községi állományának konvertálását a rendszerbe. Az állományok rögzítése után az elektronikus kölcsönzés elindítása jelent majd feladatot. A községi könyvtárosokat is ki kell képeznünk a rendszer használatára, tehát még sok munka áll előttünk. Ugyanakkor aggódva nézünk előre: mi lesz a kistérségi mozgókönyvtár ellátás jövője?

Sebestyénne Horváth Margit